

Endrédi Csaba

Bessenyei György Tanárképző Főiskola, (BGYTKF) történelem-népművelés szakos tanár (1987-1991), Bálint György Újságíró Iskola, külpolitikai szakújságíró (1991-1992), Debreceni Egyetem, (DE) okleveles történelem szakos bölcész és tanár (2006-2008), Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskola, Történelem Doktori Program (2011-től)

A Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye a nemzetiségi ellentétek célkeresztjében

– A nagybirtokos szerzetes

A magyar ajkú görögkatolikuság története kevésbé feldolgozott területe a hazai történetírásnak. Az sem közismert, hogy bár fél évszázadon át folytattak nemzeti identitásukért, „magyarságuk” vallási alapon történő elismeréséért küzdelmet, 1912-ig nem volt a magyar egyházszervezethez tartozó egyházmegyénk. A hazai és a nemzetközi politika alakulása folytán egy rövid időre mégis a figyelem középpontjába került kulturális indíttatású, nemzeti törekvésük, és az ennek eredményeként létrejövő Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye. A 19-20. század fordulójának feszült belpolitikai légköre és a nemzetiségek önállósági törekvései alapvetően meghatározták a Magyar Királyság akkori időszakát. Ebben a helyzetben, az I. világháborút megelőző nacionalista, uszító szándékok számára alkalmas célpont lett az alakuló egyházmegye, amely felszította mind a szláv, mind a román nemzeti, nemzetiségi sérelmeket. A támadások másik célpontja ennek kapcsán Pásztory Árkád bazilita szerzetes lett, akinek élete összefonódott az egyházmegye megalakulásával, és akinek ügye a korabeli sajtót, a kormányt és a Vatikánt is foglalkoztatta ebben az időben. Pásztory személyét az is fontossá tette, hogy annak ellenére, hogy szerzetes volt, földbirtokainak nagysága a korabeli Magyarország legnagyobb birtokosai közé emelte. Ezzel együtt olyan országos ismertség és az egyszerű nép körében olyan vallásos áhítat övezte, amelynek nyomai a mai napig fellelhetők. Pásztory Árkád élete és a korabeli eseményekkel való kapcsolata teljesen feldolgozatlan volt eddig, noha a levéltári kutatások egyértelműen alátámasztják jelentőségét.

Szerzetes a figyelem középpontjában

Az 1844-ben, a Máramaros vármegyében lévő Lonkán született bazilita szerzetes¹ a Máriapócon töltött tíz év alatt tett szert széles körű ismertségre és népszerűségre az emberek körében.² Ez után Kisberezsnán, majd Bikszádon volt az ottani monostorok főnöke.³ 1899-ben saját rendje, a baziliták vizsgálatot indítottak ellene, bizottság elé citálták, ahol vallatóra fogták vagyonával, csodatételeivel és életvitelével kapcsolatosan. A vizsgálatról szóló dokumentum tanúsága szerint a rendet valójában mégsem ez érdekelte, egyszerűen a vagyonára fájt a foga.⁴ Mivel ennek átadását a szerzetes megtagadta, végül 1902. februárjában a Szent Bazil Rend kizárta soraiból legismertebb és a nép körében legsikeresebb szerzetesét.⁵ A vizsgálat és a kizárás ügye egy fellebbviteli tárgyalás eredményeként Rómába is eljutott, és a Szentszék a kizárt pap mellé állt. Arra szólították fel a baziliták tartományfőnökét, hogy fogadják vissza Pásztyot, a rend azonban ellenszegült a Vatikán akaratának, sőt kijelentették, hogy soha nem fogadják be őt többé közösségükbe.⁶ A kizárt szerzetes ekkor túrvékonyai birtokára vonult vissza, de továbbra is aktív szerepet játszott mind a helyi közösség, mind pedig az egyház életében. Mindenekelőtt saját egyházi jogi státusát igyekezett tisztázni, ezért a Vatikánhoz fordult védelemért. Bár külső szemlélő számára valószínűtlennek tűnhet, hogy a Szentszék nyomon kísérte a rend kötelékéből elbocsátott egyszerű szerzetes sorsát, mégis ez volt a valóság. Ez pedig alátámasztja azt, hogy közvetlen, élő, és működő kapcsolat volt a leváltott bikszádi zárdafőnök és a Vatikán között. Amikor a kizárást követően egyházi jogi helyzetét kellett megszilárdítani, akkor kérésére Róma ismét támogatásáról biztosította. Már 1902. december 10-én megszületett a 14.299. számú pápai határozat. Ebben a pápa elfogadottnak tekintette ugyan a baziliták korábbi döntését, azonban Pászty számára engedélyezte a renden kívüli szerzetesi létet, a kolostoron kívüli életet, a „...korábbi fogadalmak lényegének megőrzésével, ti. a tisztaságnak minden tekintetben, a szegénységnek lehetőség szerint, s az engedelmisségnek a lakóhelye szerint illetékes püspök irányában, amire való tekintettel szükségesnek jelezte, hogy jóakaró püspököt találjon, s akinek alárendelve kell lennie az engedelmisség ünnepélyes fogadalma értelmében.”⁷ Tehát alig egy

1 GKPL I-1-a. P-40/1915.

2 GKPL IV-3. 46/1885.

3 Munkácsi Sematizmus Typis Josephi sen. Fésüs, Ungvár, 1888. 176.

4 GKPL I-1-a. P-42/1899.

5 GKPL I-1-a. 3703/1913.

6 GKPL I-1-a. 3703/1913. i.m.

7 GKPL I-1-a. 2370/1914. i.m.

fél év alatt hivatalosan is rendezték a bizonytalan egyházi helyzetet egy olyan pápai intézkedéssel, amely lényegében „egyszemélyes intézménnyé” avatta Árkád atyát. Hogy még nyilvánvalóbbá váljon, hogy a kitaszított egykori zárdafőnök a Szentszék védelmét élvezte, különböző egyházi címeket és rangokat is kapott. Egy korabeli életrajz szerint pápai titkos kamarás, a Jeruzsálemi Szent-sír lovagja, és a szentszéki tanácsos címeket viselhette.⁸ A Szentszéknek köszönhetően szilárd és támadhatatlan státust kapott papként és emberként egyaránt. Figyelembe véve, hogy a magyar nyelvű liturgia engedélyezése ügyében évtizedekig még csak nem is reagált a Vatikán a hívek törekvésére,⁹ ebben az esetben soha nem tapasztalt gyorsasággal született meg a támogató döntés, és annak írásba foglalása. Párját ritkítja, sőt magyar vonatkozásban valószínűleg ismeretlen olyan eset, amikor a Vatikán egy helyi ügybe, egy szerzetesrend és egyik tagja közötti „perpatvarba” közvetlenül beavatkozott volna. Az ő esetében mégis ez történt. Ezek után aligha vitatható, milyen szoros, szálak fűzték az eltaszított papot a pápai udvarhoz.

A túrvékonyai nagybirtokos

A rendből való kizárás után a szerzetes egy Szatmár vármegyében található kistelepülést választott állandó lakóhelyül, és innen, túrvékonyai birtokáról intézte gazdaságának ügyeit. Az egyik legelfogadottabb álláspont szerint Pásztorynak 2.000 hold földje, 300 hold erdője és szőlője volt.¹⁰ Élénk üzleti életről tanúskodnak az ezekből az évekből megmaradt iratok. Kiterjedt kölcsönügyletek bonyolódtak és nem csak a környékeliekkel, hanem időnként Budapesten élőkkel is.¹¹ Noha ellenlábasa uzsorázással és mások kisemmizésével vádolták,¹² az adatok ezt nem támasztják alá. Szabályos magánhitelezésekről vannak okiratok, amelyekből világosan látszik, hogy Pásztory 5-8 %-os kamatra adott kölcsön,¹³ ettől soha nem tért el. Bizony nem volt ritka, hogy nem sikerült a kölcsönt visszafizetni és ilyenkor Pásztory érvényesítette a szerződésben foglaltakat. Erről szólnak a fennmaradt árverési hirdetmények,¹⁴

8 GKPL I-1-a. P-41.

9 GRIGÁSSY Gyula: *A magyar görög katolikusok legújabb története*, Unio Könyvnyomda, Ungvár, 1913.

10 Végsheő Tamás: *During the War*, Online:[<http://byzantinohungarica.hu/node/614> Elérés dátuma: 2012. 08. 10.]

11 GKPL I-1-a. P-20/1912.

12 ARADI: Pásztory Árkád i.m. 300.

13 GKPL I-1-a. P-14/1906.

14 GKPL I-1-a. P-26/1916.

amelyek a levéltári adatok szerint nem számítottak egyedi esetnek. Ennek ellenére egyáltalán nem egy népnúzó zsarnok földesúr képe rajzolódik ki a forrásokból. Sőt, a róla szóló összegyűjtött anekdoták szerint ő maga volt a nép hőse, aki mindig segített a szegényeken,¹⁵ és sohasem karolta fel a gazdagokat,¹⁶ akik még többet akartak szerezni. A közelebbi és távolabbi népesség körében egyaránt tisztelet, megbecsülés és bizalom övezte a szerzetes papot. Abban az időben, amikor a jobb megélhetés érdekében több mint egymillió ember vándorolt ki Amerikába,¹⁷ a legtöbben hazaküldték keresetüket. Az avasi térségből kivándoroltak közül nagyon sokan, nemzetiségre való tekintet nélkül Pásztory Árkádnak küldték haza a fizetésüket, hosszú éveken keresztül. Magyar,¹⁸ szláv,¹⁹ és román²⁰ nyelvű levelek bizonyítják, hogy fenntartások nélkül bíztak a tisztességében, és abban, hogy vagyonkájukat megfelelően kezelve, ha kéri, összegyűjtve visszafizeti számukra.

Pásztory Árkád a szerzetes

Az avasi pap különös, a korabeli közélettel szorosan összefonódó történetének feldolgozásakor nem kerülhető meg papi, szerzetesi működése, és az iránta megnyilvánuló vallásos rajongás. A vallásos rajongás kifejezés egyáltalán nem túlzás. Egy anekdota szerint,²¹ a pápa személyesen is fogadta őt, és amikor találkoztak, akkor a katolikus egyház feje térdet hajtott előtte és megcsókolta Árkád atyát. Így él még a mai napig is az emberek emlékezetében ez a bazilita szerzetes. Pásztory már Máriapócson is eltért az ott addig megszokott papi tevékenységtől. Jövendőmondó képességeinek történetét még ma is őrzi néhány érintett család,²² a leghitelesebb források egyike azonban az a néprajzi szakdolgozat,²³

15 NAGY István: *Anekdoták Pásztory Árkádról*, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Néprajz-Antropológia, 2007. 32.

16 NAGY 22. i.m.

17 ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Osiris, Budapest 2005. 82–83.

18 GKPL I-1-a. P-3/1900.

19 GKPL I-1-a. P-44/1915.

20 GKPL I-1-a. P-3/1914.

21 NAGY i.m. 17.

22 Magyar Görögkatolikus Egyházi Fórum, Online:[www.gorogkatolikus.hu/forum/index.php?topic=45.0 elérés dátuma 2012. 08. 11.]

23 NAGY i.m.

amely az avasi szerzeteshez kötődő népi anekdotákat gyűjtötte össze olyan adatközlőktől, akik valamilyen módon kötődtek a Pásztory birtokokhoz. Ebben a csodálatos gyógyításokat és a természetfölötti cselekedeteket felidéző történetek is vannak, amelyek olyan emberekkel estek meg, akik közöttük éltek, s akiknek egy részét maguk az adatközlők is ismerték. Ezért is írta a Szabadgondolat című folyóirat 1913-ban, hogy „ami szellemi elmaradottság, babona van a félországban, az mind a turvékonyai zárdában gyűl össze.”²⁴ A Pásztory Árkád bazilita szerzetest csodatételei és állítólagos kuruzslásai miatt ért támadásoktól azonban érdemes függetleníteni magunkat az objektivitás, és a tisztánlátás érdekében, a csodatételek tekintetében pedig még egy fontos körülményt figyelembe kell venni, mégpedig a görögkatolikus rítust és hitéletet. Ez, nemzedékek óta erősen befolyásolta a keleti alapokon nyugvó katolikus egyház híveit. „A keleti ember kicsit más módon éli meg az Istennel való kapcsolatot. Az egyszerű embernek is közvetlenebb tapasztalata van Isten jelenlétéről. Nyugaton leginkább a misztikus szentek és szerzetesek „kiváltsága”, hogy megtapasztalják Isten jelenlétét. Keleten, ahol kevésbé hangsúlyos a racionális megközelítés, az istenkapcsolat jobban megtapasztalható a mindennapi egyházi életben” – mondja Kocsis Fülöp, hajdúdorogi görögkatolikus püspök.²⁵ Súlyos hiba lenne tehát, ha a korabeli baloldali publicistákhoz hasonlóan a Pásztory birtokain zajló eseményeket és történéseket az anyaghoz kötődő rugalmatlan racionalitással a babona, a szemfényvesztés és a csalás szavakkal bélyegeznénk meg. Többről volt itt szó. Egy olyan heterogén nemzetiségű, de lelkiességében keleti keresztény felfogású népességről, amely az élet minden területén fenntartások nélkül fogadta el az avasi papot vezetőjének. Az ő tevékenységéről pedig ennek tudatában érdemes árnyalt véleményt alkotni, főként, ha figyelembe vesszük, hogy az éppen regnáló püspök szerint is a szimbólumok és a misztikum szerepe egyházukban az Istennel történő átszellemülés eszközei. Ezek alapján érthetőbb a mai ember számára is, hogy miért gondolhatta csodatévőnek Árkád atyát a saját közössége, és miért ostromozhatta a szemfényvesztés vádjával a román nacionalizmus egyik hazai publicistája, Aradi Viktor. A hozzá tartozó közösség azonban olyan szentéletű papot látott benne, aki közvetlen kapcsolatban áll Istennel és a szentekkel, aki valódi közvetítő csatornát hoz létre az egyszerű földi halandó és a Mennyország között. Több száz, talán több ezer követője mindenét pénzzé tette, hogy azt neki oda adja megőrzésre, és az avasi „Paradicsom” felvirágoztatására. Saját és a közösség vagyonából aztán birtokán

24 ARADI: Pásztory Árkád i.m. 300.

25 KOC SIS Fülöp: *Keleti lélekkel a Kárpát-Medencében*, Szent István Társulat, Budapest 2012. 30. (*Pásztorok -Magyar apostolotódok a harmadik évezred elején*)

templomot és kápolnát is építtetett. Ennek emléke máig fennmaradt,²⁶ mint ahogy az is, hogy mindkettőt Miklós István, az első hajdúdorogi megyéspüspök szentelte fel Árkád atya kérésére.²⁷

Szerzetes a támadások keresztjében

A nyugodt gazdálkodással telt évtizedet követően, 1913-ban egyik pillanatról a másikra minden megváltozott. A Szent Bazil Szerzetesrend, tehát Pásztory egykori közössége indított polgári, vagyoni pereket egykori papja ellen.²⁸ Lényegében az összegyűjtött és időközben még inkább elhíresült és kibővült vagyont akarták megszerezni. Az ilyen ügyekben járatlan egyházi ember minden bizonnyal élénken emlékezett még tíz évvel korábbi meghurcoltatására, ezért a támadást nagyon komolyan vette. Az ekkor 69 éves, idős ember szerette volna az évtizedeken keresztül felépített gazdaságát, és az ebből eltartott közösség tagjait biztonságban tudni, ezért több irányban is segítséget keresett. Az egyik volt ezek közül az a döntés, amely szerint a haszonélvezet fenntartása mellett vagyonát még életében az éppen megalakuló Hajdúdorogi Görögkatolikus Püspökségre hagyja.²⁹ Az idő múlásával egyre nyilvánvalóbb lett, hogy azokkal szemben, akik a vagyonára pályáznak, a hajdúdorogi püspökségnél talál megértésre, és védelemre. Nemcsak a Miklós István püspökkel való több évtizedes személyes jó kapcsolata szolgált erre jó indokul, hanem az is, hogy az új püspökség egyházi jogi fennhatósága alá kerültek azok a területek is, amelyeken a birtokai voltak.³⁰ Szerencsés időbeli egybeesés, hogy épp, amikor az avasi szerzetesnek támaszra volt szüksége, akkor kellett talán a legjobban az anyagi támogatás az éppen létrehozott hajdúdorogi püspökségnek. Ezt pedig Árkád atya biztosította számára. Bár 1913-ban a XXXV. tc. becikkelyezte az egyházmegyét, biztosítva püspöke főrendiházi jogait,³¹ a püspökség létrehozásával járó anyagi fedezetet – bár a főkegyúri jogból adódóan ezt a törvény előírta³² –

26 NAGY i.m. 27.

27 GKPL I-1-a. 1672/1914.

28 GKPL I-1-a. 500/1915.

29 GKPL I-1-a 3703/1913. i.m.

30 PIRIGYI István: A magyarországi görög katolikusok története II., Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1990. 109.

31 SALACZ i.m. 159.

32 SALACZ i.m. 98–100.

az állam nem biztosította. A püspöki feladatok méltó ellátása azonban megkövetelt bizonyos külsőségeket, egy állandó adminisztrációt, egy működő hivatalt, de kezdetben még ennek a kialakítása is gondot okozott. Árkád atya valóban nagyon sokat segített Miklósynak. Nem csak ígéretet tett – amit később be is tartott –, hogy vagyonát a püspökségre hagyja, hanem addig is több tízezer koronát áldozott³³ arra, hogy a felszenteléshez és a későbbi püspöki működéshez szükséges eszközöket megvásárolják, mivel még erre sem futotta a megalakuló püspökség anyagi lehetőségeiből.

Meghurcolva, kémkedéssel vádolva

Miután a baziliták által indított vagyoni jogi per kezdetektől Pásztornak kedvezett, ellenségei újabb támadást indítottak, és 1915-ben kémkedés vádjával feljelentették őt a hatóságoknál.³⁴ A vádaskodás alapja mindössze annyi volt, hogy egy orosz felderítő repülőgép Pásztory turjaremetei birtokának közelében hajtott végre kényszerleszállást.³⁵ Ez elegendő volt ahhoz, hogy a hatóságok előtt is megrágalmazzák, és elinduljon ellene a vizsgálat. Ebben a nehéz helyzetben Miklós Istvánhoz fordult segítségért, akiben ezúttal sem kellett csalódnia. Gyakorlatilag a vizsgálat ideje alatt folyamatos volt a levelezés a kormány miniszterei és Miklós püspök között, és általában megnyugtató ígéretek érkeztek, amelyekben biztosították a püspököt, hogy kellő figyelemmel kísérik az ügyet. Ennek ellenére enyhülést, pláne jóvátételt a hatóságok részéről nem lehetett tapasztalni, sokkal inkább szigorúságot. 1915. szeptember végén ismét írt Tisza Istvánnak Miklós.³⁶ Ebből a levélből az is kiderül, hogy a görögkatolikus püspök személyesen is beszélt már a miniszterelnökkel Árkád atya érdekében. Tisza válasza sem késlekedett, már október elején azt írta: „...értesitem Méltóságodat, hogy Pásztory Árkád turvékonyai nagybirtokos ellen folyamatba tett vizsgálati ügyet élénk figyelemmel kísérem és mielőbbi befejezését állandóan szorgalmazom.”³⁷ Mégsem történt semmilyen előrelépés. Az eddig előkerült dokumentumok alapján azt mondhatjuk, hogy az egész vizsgálatot „altatták” egészen addig, amíg Pásztory Árkád 1916. február 22-én reggel a

33 GKPL I-1-g.

34 BÉKÉS Géza: *Magyar görög katolikus ismeretek*, sine loco: sine nomine, s.a. 1984. 246.

35 BÉKÉS Uo. 246.

36 GKPL I-1-a. 500/1915.

37 GKPL I-1-a. 500/1915.

püspöki palotában lévő szállásán meghalt.³⁸ A szerzetest, akinek a püspökség oly sokat köszönhetett, az egyház saját halottjának nyilvánították, és ünnepélyes külsőségek között temették el a „kegyes atyát”.³⁹

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Endrédi Csaba

38 A Görög Katolikus Magyarok Naptára i.m. 190.

39 A Görög Katolikus Magyarok Naptára i.m. 193.